

ΜΕΛΕΤΗ ΠΡΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΙΝ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

Ἡ Ὑπηρεσία Ἀρχαιοτήτων εἰς τὴν προσπάθειάν της ὄχι μόνον νὰ συμπληρωθῶν αἱ ἐν Ἐλευσίνι ἀνασκαφαί, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀξιοποιηθῶν τὰ ἀνευρεθέντα μνημεῖα διὰ τῆς ἀναστηλώσεως αὐτῶν, ἐφ' ὅσον βεβαίως τοῦτο εἶναι δυνατόν, δι' ἀποφάσεως τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου τῆς 31ης Μαρτίου 1961, μοὶ ἀνέθεσε τὴν σύνταξιν σχετικῆς μελέτης. Συγχρόνως, κατόπιν ἐπιτοπίου ἐξετάσεως τοῦ ὄλου θέματος ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ὑπηρεσίας Ἰ. Παπαδημητρίου, τῶν Διευθυντῶν κκ. Ἰ. Κοντῆ καὶ Εὐστ. Στίκα καὶ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ἐλευσίνοσ Ἰ. Θρεψιάδη, ἐξεφράσθη ἡ ἐπιθυμία τῆς Ὑπηρεσίας εἰς τὴν μελέτην μου αὐτὴν νὰ περιληφθῶν γενικώτερον καὶ αἱ πάσης φύσεως ἄλλαι ἀπαραίτητοι ἐργασίαι πρὸς ἐξωραϊσμόν καὶ ἀνάδειξιν ὀλοκλήρου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Ἐλευσίνοσ. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὴν ἐντολήν αὐτὴν καὶ μετὰ ἐπισταμένην μελέτην, τὴν 5ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὑπέβαλα εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην ἔκθεσιν.

*

Αἱ ἐργασίαι πρὸς συγκέντρωσιν τῶν ἀπαραίτητων διὰ τὴν σύνταξιν τῆς μελέτης ταύτης στοιχείων ἤρχισαν τὴν 17ην Ἀπριλίου 1961, καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα συνειργάσθησαν μετ' ἐμοῦ ἐν Ἐλευσίνι ὡς βοηθοὶ μου ἡ ἀρχαιολόγος κ. Μ. Ἀναγνωστοπούλου καὶ ὁ ἀρχιτέκτων κ. Ἀργύρης Πετρονώτης, οἱ ὅποιοι καὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των πρὸς σύνταξιν τῆς ὀριστικῆς, μετὰ τὴν ἐγκρισιν τῶν ὑποβαλλομένων προσχεδίων, μελέτης. Ἰδιαιτέρως ἀπαραίτητος ἐργασία θεωρεῖται ἡ συμπλήρωσις τοῦ καταλόγου ὄλων τῶν σωζομένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καθὼς καὶ ἡ κατάλληλος τοποθέτησις των πρὸς εὐχερεστεράν μελέτην, διότι σήμερον πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, ὡς δεικνύουν καὶ αἱ σχετικαὶ φωτογραφίαι, εἶναι συγκεντρωμένα εἰς μεγάλους σωροὺς καὶ ὡς ἐκ τούτου τελείως ἀπρόσιτα. Ὡς γνωστόν, πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κ. Κουρουνηώτη ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ κ. Α. Ὀρλάνδου κατὰ τὸ ἔτος 1920 ταξινομήσεως ὀρισμένων ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν μνημείων τῆς Ρωμαϊκῆς αὐλῆς, οὐδεμία σχετικὴ ἐργασία ἔγινεν εἰς τὸν ὑπόλοιπον χῶρον τοῦ Ἱεροῦ, ὅπου, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνασκαφῶν τὸ 1882, τὰ πλεῖστα τῶν ἀνευρισκομένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ὡς ἐμποδίζοντα τὴν πρόοδον τῶν ἀνασκαφῶν ἢ συνεσωρεύοντο τὸ ἐν ἐπὶ

τοῦ ἄλλου ἀτάκτως ἢ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικὸν πρὸς ἀνέγερσιν ἀναλημματικῶν τοίχων ἢ τέλος ἀπερρίπτοντο ὡς τελείως ἄχρηστα ἐντὸς μεγάλων λάκκων (Πί ν. 46 - 51).

Μόνον διὰ τῆς ταξινομήσεως καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀφθόνου αὐτοῦ ὕλικου, τῆς καταγραφῆς καὶ σχεδιάσεως τῶν διαφορῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἀλλὰ καὶ τῆς συγκολλήσεως πολλῶν ἐξ αὐτῶν, τὰ ὅποια εἶναι φανερόν ὅτι συνανήκουν, θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ διατύπωσις τῆς ὀριστικῆς καὶ ὑπευθύνου μελέτης πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν μνημείων. Πρὸς ἐκτέλεσιν ὁμοῦ τῆς ἐργασίας ταύτης εἶναι ἀπαραίτητος ἡ παρουσία ἐργατῶν ἐφοδιασμένων με ἐιδικὰς μηχανὰς πρὸς μετακίνησιν καὶ τοποθέτησιν εἰς καταλλήλους θέσεις τῶν μεγάλων καὶ ὀγκωδῶν λίθων.

Κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα εἶναι δυνατὴ ἡ προμήθεια τῶν μαρμάρων πρὸς λάξευσιν τῶν ἐλλειπόντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, κυρίως τῆς ἀνατολικῆς ἀψίδος, τῆς ὁποίας ἡ μελέτη ἔχει σχεδὸν συμπληρωθῆ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ μέρους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀναστήλωσις ὀρισμένων τμημάτων τῶν μνημείων. Κατὰ τὸ ἴδιον χρονικὸν διάστημα θὰ ἀρχίσουν αἱ τόσον ἀπαραίτητοι ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ὑποστηρίξεως τῶν καταρρέοντων ἐρειπίων, καθὼς καὶ ἡ ἐκτέλεσις πολλῶν ἐκ τῶν κατωτέρω προτεινομένων ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν.

Εὐθὺς δὲ ὡς ἐγκριθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου τὸ γενικὸν πρόγραμμα τῶν ἔργων, θὰ συνταχθῶν, κατὰ σειρὰν προτεραιότητος, καὶ αἱ ἐπὶ μέρους σχετικαὶ μελέται. Ἐκθέσεις τῆς προόδου τῶν ἐργασιῶν συνοδευόμεναι ὑπὸ σχεδίων καὶ φωτογραφιῶν θὰ ὑποβάλλωνται ἀνελλιπῶς. Ἐπίσης θὰ τηρῆται λεπτομερὲς ἡμερολόγιον εἰς τὸ ὅποιον θὰ περιλαμβάνωνται αἱ πάσης φύσεως ἐν Ἐλευσίνι ἐκτελούμεναι ἐργασίαι.

Ι. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Κατὰ τὸ τρέχον ἔτος συνεπληρώθησαν 150 ἀκριβῶς ἔτη ἀφ' ὅτου ἡ Ἀγγλικὴ φιλάρχαιος εἰταιρία τῶν Dilettanti, τὸ 1811, ἐπεχείρησε τὰς πρώτας ἐν Ἐλευσίνι ἀνασκαφάς. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὐταὶ καθὼς καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀρχαιολόγου F. Leporiant ἐπιχειρηθεῖσαι τὸ 1860 ἔρουναι, ἦσαν περιορισμένης ἐκτάσεως, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὀλόκληρος σχεδὸν ὁ χῶρος τοῦ Ἱεροῦ ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου τῆς Ἐλευσίνοσ.

Ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ Ἱεροῦ, ὡς παρουσιάζεται σήμερον εἰς τὸν ἐπισκέπτην, εἶναι ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἡ ὁποία ἀφοῦ με τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους προέβη εἰς τὴν ἀγοράν ὄλων τῶν οἰκιῶν καὶ οἰκοπέδων τοῦ

εκάλυπτον τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον, ἤρχισε τὸ 1882 ἐκτεταμένας καὶ συστηματικὰς ἀνασκαφὰς τόσον ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ ὅσον καὶ εἰς τὸν περὶ αὐτοῦ χώρον (Σ χ ε δ. 1). Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἐλευσίνος ἤρχισαν ὑπὸ τοῦ Δ. Φιλίου (1882-1893), συνεχίσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀ. Σκιαῖ (1894-1916) καὶ ἀκολούθως ἔλαβον τὴν μεγαλυτέραν αὐτῶν ἔκτασιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κ. Κουρουνιώτη (1917 - 1945).

ἀποτελοῦν συνέχειαν τῶν ἀπὸ τοῦ 1930 ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ μακαρίτου Κουρουνιώτη ἐκτελουμένων ἀνασκαφῶν, ἀποβλέπω εἰς τὴν λύσιν ὠρισμένων πολυπλόκων ἀκόμη προβλημάτων τῆς τοπογραφίας τοῦ Ἱεροῦ, κυρίως δὲ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἐκτεταμένου πρὸς δυσμὰς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων χώρου, διαστάσεων 120 × 50 μ., τοῦ περιβαλλομένου ὑπὸ τοῦ Πεισιστρατείου

Σχεδ. 1.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων αὐτῶν ἀνασκαφῶν ἔλαβον μέρος ὡς συνεργάται ἢ ὡς βοηθοὶ τοῦ Κουρουνιώτη παλαιότερον μὲν ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἀ. Ὀρλάνδος καὶ οἱ τότε ἐπιμεληταὶ Φ. Σταυρόπουλλος καὶ Ν. Λάσκαρης, βραδύτερον δὲ οἱ καθηγηταὶ κκ. Γ. Μυλωνᾶς καὶ Γ. Μπακαλάκης, ὁ ἔφορος ἀρχαιοτήτων Ἰ. Θρησιάδης καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Ἰ. Τραυλός.

Διὰ τῶν νέων μου ἐν Ἐλευσίनि, ἀπὸ τοῦ 1947, ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, αἱ ὁποῖαι τρόπον τινὰ

τείχους. Τὸν χώρον τοῦτον παλαιότερον πάντες ἐθεώρουν ὡς ἀποτελοῦντα τμήμα τῆς πόλεως Ἐλευσίνος, προσφάτως ὁμως διὰ τῶν ἀνασκαφῶν μου ἀπέδειξα ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ Ἱερόν τοῦ ὁποίου καὶ ἀπετέλει ἀναπόσπαστον τμήμα (ΑΔ 16 (1960) : Χρονικά, 46-50).

Μόνον λοιπὸν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τοῦ σπουδαιοτάτου αὐτοῦ τμήματος τοῦ Ἱεροῦ, καθὼς καὶ τῆς συμπληρώσεως τῶν ἐρευνῶν εἰς ὠρισμένα σημεῖα τοῦ ἄλλου ἀρχαιολογικοῦ χώρου, θὰ εἶναι

δυνατή ή τελεία γνώσις τοῦ Ἱεροῦ, ἐλπίζω δὲ ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν θὰ προκύψουν ὅλα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς γενικῆς περὶ Ἑλευσίνος μελέτης μου, ὅπου πραγματεύομαι τόσον περὶ τῆς τοπογραφίας καὶ τῆς μορφῆς τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τὰς διαφόρους χαρακτηριστικὰς περιόδους τῆς ἱστορίας του, ὅσον καὶ περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν πάσης φύσεως οἰκοδομημάτων καὶ μνημείων αὐτοῦ.

Αἱ προβλεπόμεναι νέαι ἀνασκαφαὶ περιλαμβάνουν : Πρῶτον, τὴν ἀποκάλυψιν ὀλοκλήρου τῆς πρὸς δυσμὰς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων ἐκτάσεως τοῦ Ἱεροῦ. Ἡ ἀνασκαφὴ αὐτὴ ἤρχισε τὸ 1953 καὶ συνεχίζεται διὰ χρημάτων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπηλλοτριώθησαν καὶ ἠγοράσθησαν ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων δύο μεγάλα κτήματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα κρύπτεται τὸ δυτικώτατον ἄκρον τοῦ Ἱεροῦ καὶ ὁ πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην διερχόμενος Πεισιστράτειος περίβολος. Δεύτερον, τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ πρὸς δυσμὰς τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς χώρου μέχρι τῶν Ἄστυδε πυλῶν, πρὸς ἀποκάλυψιν ὀλοκλήρου τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Πεισιστρατείου τείχους. Τρίτον, ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ περιβάλλοντος αὐτῆν τείχους, ὡς καὶ τοῦ καθορισμοῦ, πρὸς δυσμὰς αὐτῆς, τῆς γραμμῆς τοῦ πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην Πεισιστρατείου περιβόλου, οὕτως ὥστε νὰ συμπληρωθῇ ὀλόκληρος ὁ κύκλος τοῦ ὀχυρωματικοῦ τῆς Ἑλευσίνος περιβόλου τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος. Τέταρτον, τὴν ἀνασκαφὴν πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπὶ τῆς ράχως τοῦ λόφου, ὅπου ἀπεκαλύφθησαν ἰδιωτικαὶ οἰκίαι τῆς ἀρχαίας πόλεως. Πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἐπεξετάθη ἡ πόλις κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, τότε δέ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, περιεβλήθη καὶ ἡ ἑκτασις αὐτῆ διὰ νέου περιβόλου· εἶναι ὁμως ἀνάγκη νὰ ἀνεύρωμεν ἀσφαλέστερα ἴχνη αὐτοῦ. Καὶ πέμπτον, τὴν ἔρευναν τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ λόφου, ἐκτὸς τοῦ Ἱεροῦ, εἰς τὴν θέσιν ὅπου τοποθετοῦμεν τὸ Στάδιον καὶ ὅπου ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ Α. Σκιαῖ ἡ «παναρχαία Ἑλευσινιακὴ νεκρόπολις».

II. ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΡΕΠΙΩΝ

Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐν Ἑλευσίνι ἀνασκαφῶν οὐδεμίαν συστηματικὴν φροντίδα ἐλήφθη πρὸς συντήρησιν ἢ στερέωσιν τῶν ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων τοίχων, πολλοὶ τῶν ὁποίων κινδυνεύουν τελείως νὰ καταστραφῶν.

Πλὴν τῆς γενικῆς συντηρήσεως ὄλων τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Ἑλευσίνος ἀνάγκην ἀμέσους ἐπεμβάσεως ἔχουν τὰ ἐξῆς μνημεῖα :

1) Οἱ τοῖχοι τῆς Ἱερᾶς οἰκίας.

2) Τὰ προϊστορικὰ ἐρείπια πρὸς δυσμὰς τοῦ Μουσείου καθὼς καὶ τὰ πλησίον τοῦ ἐκκλησιδίου τῆς Παναγίτσας εὐρισκόμενα.

3) Τὰ προϊστορικὰ καὶ γενικῶς τὰ παλαιότερα ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ Τελεστηρίου λείψανα.

4) Ἡ νοτιοανατολικὴ γωνία τοῦ ἀρχαικοῦ Τελεστηρίου.

5) Πολλὰ ἐκ τῶν καθισμάτων τοῦ Τελεστηρίου.

6) Οἱ τοῖχοι τῶν Κιμωνείων οἰκίσκων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν σιρῶν.

7) Τὰ ἐξ ὠμῶν πλίνθων τμήματα τοῦ Πεισιστρατείου τείχους.

8) Τὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα τῆς Ῥωμαϊκῆς οἰκίας πρὸς νότον τοῦ Μουσείου.

9) Ἡ πρὸς Τελεστήριον ἄγουσα πλακόστρωτος πομπικὴ ὁδός.

10) Τὰ ὑπόκαυστα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βαλανείου πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς.

11) Τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς καὶ ὁ πρὸς βορρᾶν τοῦ ναοῦ τῆς Προπυλαίας Ἀρτέμιδος βωμὸς (ἐσχάρα).

12) Οἱ παρὰ τὸν οἶκον τῶν Κηρύκων τοῖχοι.

III. ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

1. *Θριαμβευτικαὶ ἀψίδες.* Ἐκ τῶν δύο θριαμβευτικῶν ἀψίδων, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄκρα τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς ἐν εἴδει μνημειωδῶν εἰσόδων τοποθετημένων ἀκριβῶς εἰς τὰ τέρματα τῶν ὁδῶν, πρὸς ἀνατολὰς μὲν τῆς ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἑλευσίνος ἐρχομένης, πρὸς δυσμὰς δὲ τῆς ἀπὸ Μεγάρων, δύναται νὰ ἀναστήλωθῃ μόνον ἡ ἀνατολικὴ (Σ χ ε δ. 2).

Εἰς τὴν ἀψίδα ταύτην ἀνήκουν τὰ πλεῖστα τῶν διασωθέντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν, πλησίον δηλαδὴ καὶ πέριξ τῆς ἀψίδος, ἀνέρχονται δὲ ταῦτα εἰς 130, ἐνῶ τῆς δυτικῆς μόνον 14 τεμάχια ἐσώθησαν.

Διὰ τῆς συγκριτικῆς παραβολῆς τόσον τῆς μορφῆς ὅσον καὶ τῶν διαστάσεων τῶν διαφόρων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν ἀψίδων τῆς Ἑλευσίνος πρὸς τὰ ἀντίστοιχα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῆς Πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ τῶν Ἀθηνῶν διεπιστώθη ἀσφαλῶς πλεον, ὅτι, πλὴν ἀσημάντων διαφορῶν, ὡς ἡ διακόσμησις τῶν ἐπαετιδῶν τῶν ἀψίδων τῆς Ἑλευσίνος διὰ φύλλων ἀκάνθου, τὰ πρῶτα εἶναι ὄχι μόνον ἀκριβῆ ἀντίγραφα τῶν δευτέρων ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς διαστάσεων. Τοῦτο καθιστᾷ εὐχερεστέραν τὴν ἀναστήλωσιν, ἰδίως εἰς τὴν περίπτωσιν ἐλλείψεως ὀρισμένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν.

Τελικῶς προβλέπεται ὅτι ἡ ἀναστήλωσις τῆς ἀψίδος ταύτης θὰ εἶναι πληρεστέρα τῆς τῶν Ἀθηνῶν, δεδομένου ὅτι ἀνευρέθησαν πλεῖστα ἀρχιτε-

κτονικά μέλη και τῶν κίωνων τῶν ἐκατέρωθεν προχωρήσεων, οἱ ὅποιοι, ὡς γνωστόν, ἐλλείπουν ἀπὸ τὴν Πύλην τοῦ Ἰερῶν. Χαρακτηριστικόν εἶναι ἐπίσης ὅτι εἰς τὴν Ἐλευσίνα ἐσώθησαν καὶ τὰ ἐπιστύλια ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι χαραγμένη διὰ μεγάλων γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή *Τοῖν θεοῖν καὶ τῷ Ἀυτοκράτορι οἱ Πανέλληνες*. Διὰ τοῦ δυϊκοῦ ἀριθμοῦ ὑπονοοῦνται αἱ δύο θεαί, ἡ Δήμητρα καὶ ἡ Κόρη, αὐτοκράτωρ δὲ εἶναι ἐνταῦθα ὁ Ἄντωνίνος, εἰς μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ ὁποίου ἀνήκουν τὰ πολλὰ περισωθέντα ἐνεπίγραφα βάθρα ἀγαλμάτων, τὰ ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν θέσιν ἐπὶ τῆς ἀψίδος.

Τῆς δυτικῆς ἀψίδος εἶναι δυνατὴ μόνον καλύτερα ἀνάδειξις διὰ τῆς τοποθετήσεως πλησίον αὐτῆς τῶν περισωθέντων ἀρχιτεκτονικῶν τῆς μελῶν. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη ἐνταῦθα νὰ συνεχισθοῦν αἱ ἀνασκαφαὶ πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους πρὸς δυσμὰς τῆς ἀψίδος καὶ πιθανῶς κρυπτομένων ἀκόμη ἐντὸς τῶν χωμάτων καὶ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῆς.

2. *Ναὸς Προπυλαίας Ἀρτέμιδος καὶ κρήνη*. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Ὁρλάνδου τὸ 1920 ταξινομήσεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τὰ ὁποία ἐκάλυπτον εἰς σωρούς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς, ἀνεγνωρίσθησαν ὑπ' αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐπετεύχθη ἡ ὀρθὴ ἀποκατάστασις τοῦ σχεδίου τῆς κατόψεως τοῦ ναοῦ ὡς καὶ ἡ διεκρίνισις σημαντικῶν λεπτομερειῶν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του (Ἰ. Ὁρλάνδου, Ὁ ναὸς τῆς Προπυλαίας Ἀρτέμιδος, Ἐλευσινιακά, 1932, 209-223). Ἐπίσης μεταξὺ τῶν λίθων ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Ὁρλάνδου καὶ ὀρισμένα εἰς ἰδιαιτέραν ὁμάδα ἀνήκοντα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, τὰ ὁποία ὀρθῶς ἀπεδόθησαν εἰς τὴν παραπλεύρως τῆς ἀνατολικῆς θριαμβευτικῆς ἀψίδος ὑπάρχουσαν κρήνην (Ἰ. Ὁρλάνδου, Ἡ κρήνη τῆς Ἐλευσίνας, *Classical Studies presented to Edward Carps*, (1936), 282 - 294).

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν αὐτῶν μελῶν τοῦ ναοῦ καὶ τῆς κρήνης ἀνεγνωρίσθησαν ἤδη καὶ ἄλλα τεμάχια τὰ ὁποία θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν πλησίον τῶν μνημείων εἰς τὰ ὁποία ἀνήκουν.

3. *Στοιὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς*. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων μας ἀνασκαφῶν διεπιστώθη ὅτι ἡ πλακόστρωτος Ῥωμαϊκὴ αὐλὴ περιβάλλεται τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἀνατολικήν, βόρειον καὶ δυτικὴν αὐτῆς πλευρὰν ὑπὸ στοῶν καὶ ὄχι ὑπὸ τοίχων, ὡς ἀρχικῶς πάντες ἐπιστεῦομεν (Σχ ε δ. 2).

Τῶν στοῶν αὐτῶν ἀνεγνωρίσαμεν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εὐρισκόμενα πλησίον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἐντὸς τοῦ Ἰεροῦ εἰς τὸν πρὸς ἀνατολὰς τῶν προπυλαίων χώρον (ΠΑΕ, 1953, 76).

4. *Μεγάλα Προπύλαια*. Ἡ ἀναστήλωσις τῆς ἀνατολικῆς ἀψίδος, τὸ ὕψος τῆς ὁποίας θὰ φθάσῃ τὰ 16 περίπου μέτρα, θὰ δημιουργήσῃ μεγάλην ἀντίθεσιν εἰς βάρος τῶν περίξ μνημείων, τῶν ὁποίων σφύζονται κατὰ χώραν μόνον τὰ χαμηλότερα μέρη. Εἰδικώτερον θὰ μειωθῇ κατὰ πολὺ ἡ ἐκ τῶν Μεγάλων Προπυλαίων ἐντύπωσις, τοῦ πλεον δηλαδὴ διακεκριμένου μνημείου τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς ὡς ἀποτελοῦντος τὴν κυρίαν εἰσοδὸν τοῦ Ἰεροῦ. Διὰ τοῦτο καθίσταται ἀναγκαία ἡ ἔξαρσις αὐτῶν διὰ τῆς ἀναστηλώσεώς των εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ μέχρι τοῦ ἀρχικοῦ τῶν ὕψους.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἀναστήλωσις τῶν Μεγάλων Προπυλαίων ἀνεῦ τῆς ἐκ νέου κατασκευῆς ὀρισμένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν αὐτῶν εἶναι ἀδύνατος. Τοῦτο δὲ διότι, ἐνθ' ἐσώθησαν πάντα τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν τῆς κυρίας βορείου ὀψεως τῶν Προπυλαίων — τρίγλυφοι, μετόπαι, γείσα καὶ ὀλόκληρον τὸ ἀέτωμα — οὐδὲν περισώθη ἐκ τῶν ἐπιστυλίων πλην ἐλαχίστων πολὺ μικρῶν τεμαχίων. Ἐπίσης ἐκ τῶν κίωνων μόνον τριῶν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναστήλωσις, τῶν λοιπῶν τριῶν, ἐκτὸς ὀρισμένων σφονδύλων, εἶναι ἀναγκαία ἡ ἀνακατασκευὴ.

Ὁσαύτως εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναστήλωσις τοῦλάχιστον ἐνὸς ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἰωνικῶν κίωνων, πρὸς τοποθέτησιν ὅμως καὶ τμήματος μόνου τῆς ὀροφῆς, τῆς ὁποίας ἐσώθησαν πολλοὶ δοκοὶ καὶ μέγας ἀριθμὸς φατνωμάτων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακατασκευασθῇ μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου μετὰ μιᾶς τοῦλάχιστον παραστάδος.

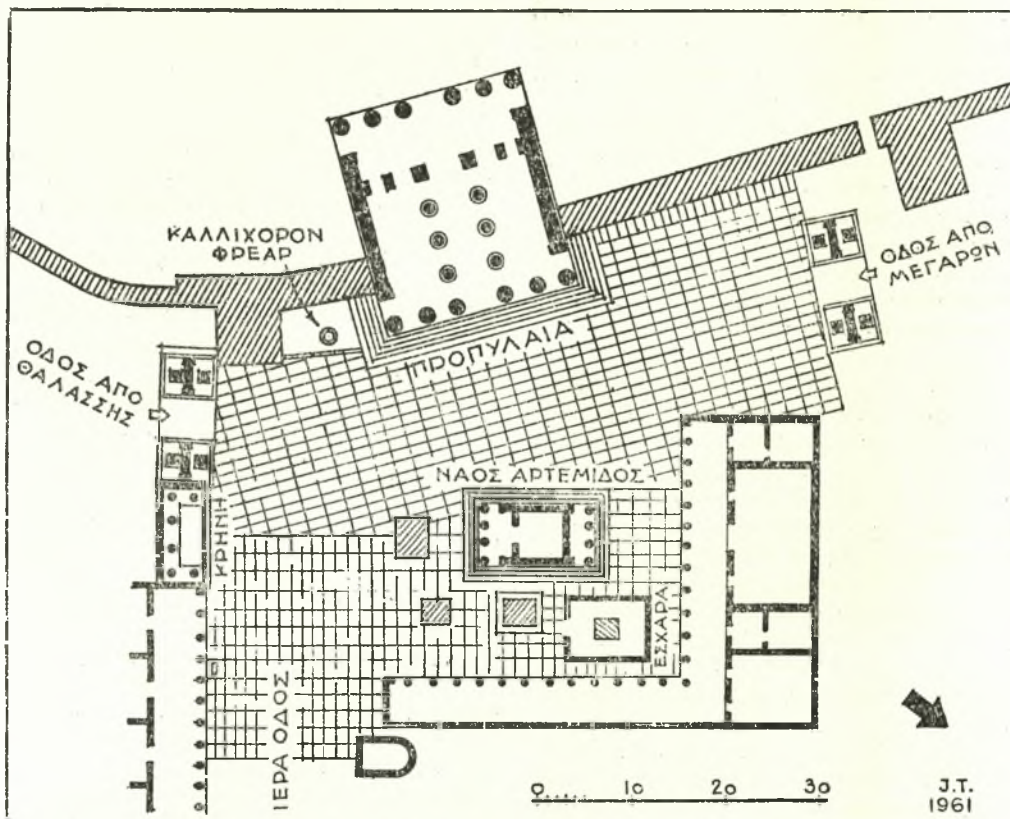
Πρὸ τῆς συντάξεως ὅμως τῆς ὀριστικῆς μελέτης διὰ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν Μεγάλων Προπυλαίων θὰ πρέπει νὰ μελετηθοῦν μετὰ προσοχῆς πάντα τὰ περισωθέντα ἀρχιτεκτονικὰ αὐτῶν μέλη. Ἄλλ' ἡ ἐργασία αὐτὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἀδύνατος, διότι μέγας ἀριθμὸς τῶν μελῶν καλύπτεται ὑπὸ ἄλλων ὀγκωδῶν μαρμάρων.

5. *Μικρὰ Προπύλαια*. Ἡ μόνη ἐπέμβασις, ἡ ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ εἰς τὰ Μικρὰ Προπύλαια, εἶναι ἡ ἀποκατάστασις διὰ νέων πλακῶν τῶν ἐλλειπόντων τμημάτων τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου. Ἐπίσης ἀπαραίτητον εἶναι νὰ συγκεντρωθοῦν ἐπὶ τοῦ μνημείου πάντα τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τὰ ἀποδιδόμενα εἰς αὐτό, τὰ πλείεστα τῶν ὁποίων εἶναι διεσκορπισμένα εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου.

Πιστεύομεν ὅτι τὰ τόσον ἰδιόρρυθμα καὶ πλούσια εἰς διακόσμησιν κιονόκρανα, τῶν ὁποίων δύο εὑρίσκονται πρὸ τοῦ Μουσείου καὶ ἄλλα δύο κατὰ χάραν, πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν καταλλήλως ἐπὶ τῶν σφωζομένων βάσεων τῶν κιόνων καὶ τῶν παραστάδων τῶν Προπυλαίων. Ἐπίσης εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκολληθῇ καὶ ἐξαρθῇ ἢ ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τῶν Προπυλαίων περισωθεῖσα ἐπιγραφὴ.

τὸν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς μνημονευόμενον Ἐθσαυρόν, τῶν πολλῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τὰ ὁποῖα ἀποδίδομεν εἰς αὐτόν. Εἰς τὸν ἴδιον Ἐθσαυρόν πιστεύομεν ὅτι ἀνήκουν καὶ τὰ ἀντίγραφα τῶν γλυπτῶν τοῦ Παρθενῶνος τὰ ἀνευρεθέντα ἐν Ἐλευσί-νι (ΑΔ 16 (1960) : Χρονικά, 56—60).

Τῶν ἄλλων παρὰ τὴν πομπικὴν ὁδὸν εὑρισκομένων μνημείων, ὡς τοῦ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τοῦ

Σχεδ. 2. Οικοδομήματα τῆς Ρωμαϊκῆς αὐλῆς

Τὰ Μικρὰ Προπύλαια ἐξ ὄλων τῶν μνημείων τοῦ Ἱεροῦ ἐκίνησαν ζωηρότερον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μελετητῶν καὶ πλεῖστα μονογραφίαι ἐγράφησαν διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των. Ἐκτενεστέρα δὲ καὶ πληρεστέρα ὄλων εἶναι ἢ ὑπὸ τοῦ H. Horgmann τὸ 1932 εἰς τὴν σειρὰν τῶν Denkmäler Antiker Architektur, τόμ. I δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τὸν τίτλον Die Inneren Propylaen von Eleusis.

6. *Ἐθσαυρός*. Συγκέντρωσις καὶ τοποθέτησις ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ τοῦ πλησίον τοῦ Τελεστηρίου, τὸν ὁποῖον τελευταίως ἐταυτίσαμεν πρὸς

Πλούτωνος ναοῦ, τῆς μικρᾶς στοᾶς ἐπὶ τῆς θεατροειδοῦς ὀρθογωνίου ἐξέδρας καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἑκάτης, δυστυχῶς οὐδὲν ἀκόμη ἀρχιτεκτονικὸν μέλος ἀνεύρομεν.

7. *Τελεστήριον*. Τακτοποίησις τῶν πολλῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ Τελεστηρίου, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται δισκορπισμένα ἐντὸς καὶ περὶ αὐτοῦ. Ἐκ τούτων εἶναι δυνατὴ ἢ ἀνασυγκρότησις ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τμήματος τοῦ θριγκοῦ, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν στρωτήρων καὶ τῶν ἀκροκεράμων, τῶν ὁποίων ἐσώθησαν ἀρκετὰ τεμάχια.

Καταλληλότερα θέσις διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ θριγκοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος φθάνει τὰ 3,50 μ., εἶναι ὁ πρὸς νότον τοῦ Τελεστηρίου, παρὰ τὴν μεγάλην κατατομὴν τοῦ βράχου καὶ μεταξύ τῆς κλίμακος καὶ τῆς νοτίας στοᾶς χώρος.

8. *Νοτία Στοά*. Ἐνταῦθα εἶναι ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἀπομακρυνθοῦν καὶ νὰ τοποθετηθοῦν εἰς ἄλλα σημεῖα τὰ ξένα πρὸς τὴν στοᾶν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ κατόπιν νὰ ἰσοπεδωθῇ τὸ δάπεδον αὐτῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ τοποθετηθοῦν τὰ πολλὰ σωζόμενα καὶ διεσκορπισμένα ἀρχιτεκτονικὰ αὐτῆς μέλη. Ἐπειδὴ δὲ σφίζονται πολλὰ τεμάχια τῶν κορμῶν τῶν κιόνων τῆς στοᾶς, νομίζομεν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναστήλωσις τοῦλάχιστον τριῶν κιόνων μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐπιστυλίων καὶ γείσων.

9. *Ρωμαϊκὸς ναὸς ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Παναγίτσας*. Καὶ τοῦ ναοῦ τούτου ἔχομεν τελευταίως ἀναγνωρίσει τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, τὰ ὅποια θὰ τοποθετηθοῦν εἰς καταλλήλους θέσεις πλησίον αὐτοῦ. Πιθανῶς καὶ ἐνταῦθα εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπανατοποθέτησις τῶν λίθων τοῦ στυλοβάτου εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν θέσιν καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀνέγερσις τμήματος τοῦ θριγκοῦ.

IV. ΕΞΩΡΑΓΙΣΜΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Καὶ μόνον διὰ τῆς συμπληρώσεως τῶν ἀνασκαφῶν, τῆς τακτοποιήσεως τῶν διεσκορπισμένων ἢ εἰς σωροὺς ἐκτεθειμένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστήλωσεως ὀρισμένων ἐκ τῶν μνημείων, θὰ δημιουργηθῇ εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον τῆς Ἐλευσίνας ἡ πρώτη καλὴ ἐντύπωσις. Πρὸς ὀλοκλήρωσιν ὁμοῦ τῆς ἀναδείξεως αὐτοῦ πρέπει νὰ γίνων αἱ ἐξῆς ἀκόμη ἐργασίαι :

1) Νὰ διαμορφωθῇ διανοιγομένη ἡ πρὸ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου πλατεῖα, ὅπου σταθμεύουν σήμερον τὰ αὐτοκίνητα τῶν ἐπισκεπτῶν, καὶ νὰ εὐρυνθῇ ἡ κατὰ μῆκος τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ κιγκλιδώματος ὑπάρχουσα ὁδός, ὡς προβλέπεται ὑπὸ τοῦ ρυμοτομικοῦ σχεδίου τῆς πόλεως τῆς Ἐλευσίνας. Νὰ ἐπιστρωθοῦν δὲ καὶ ἡ ὁδὸς καὶ ἡ πλατεῖα καὶ νὰ κατασκευασθοῦν ἐκατέρωθεν αὐτῶν κρᾶσπεδα.

2) Ἡ εἰσοδὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου πρέπει νὰ μεταφερθῇ ὀλίγον ἀνατολικώτερον καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸν ἄξονα τῆς ἀρχαίας Ἱερᾶς ὁδοῦ, ὅπου διατηρεῖται καὶ τὸ πλακόστρωτον ἔδαφος αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καλύτεραν ἐμφάνισιν τοῦ Ἱεροῦ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπομακρυνθῇ ὁ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἐδρισκόμενος οἰκίσκος τοῦ φύλακος καὶ νὰ τοποθετηθῇ εἰς σημεῖον ὀλιγώτερον ἐμφανές.

3) Ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν ἀλλήν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπομακρυνθοῦν πάντα τὰ ἐκεῖ συσσωρευμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη. Τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, ἀνήκοντα εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀψίδα καὶ τὰ Μεγάλα Προπύλαια, θὰ χρησιμοποιηθοῦν κατὰ τὴν ἀναστήλωσιν, τὰ ὑπόλοιπα ὁμοῦς πρέπει νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὸν πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς τῆς αὐλῆς ἐλεύθερον χώρον. Μόνον διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ καταστῇ δυνατὴ καὶ ἡ συνέχισις τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τῆς αὐλῆς καὶ τῶν στοῶν, αἱ ὁποῖαι τὴν περιβάλλουν.

4) Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀνασκαφῶν ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ καὶ πρὸς δυσμὰς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων, διὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν ὀλοκλήρου τοῦ νέου τμήματος τοῦ Ἱεροῦ, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπομακρυνθῇ καὶ ἡ ἐνταῦθα ἐδρισκομένη παλαιὰ οἰκία τοῦ φύλακος. Ἡ οἰκία αὕτη, εὕρισκομένη εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τῆς ἀνασκαπτομένης ἐκτάσεως, διασπᾷ τὴν ἐνότητα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ ἀποκρύπτει ἀπὸ τὸν ἐπισκέπτην τὰ πέραν αὐτῆς πρὸς δυσμὰς ἀποκαλυπτόμενα ἤδη ἐρείπια, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸ Πεισιστράτειον τείχος τὸ περιορίζον πρὸς δυσμὰς τὸ Ἱερόν.

5) Κατεδάφισις τμήματος τοῦ Ὑστερορρωμαϊκοῦ τείχους πλησίον τῶν Μεγάλων Προπυλαίων.

Τὸ ἰσχυρὸν αὐτὸ τείχος ἐκτίσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τότε μόνον περιωρίσθη πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην τὸ Ἱερόν, ἐγκαταλειφθέντος ἐκτοτε ὀλοκλήρου τοῦ πρὸς δυσμὰς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων νῦν τὸ πρῶτον ἀνασκαπτομένου χώρου.

Τμῆμα τοῦ τείχους τούτου καλύπτον τὰ Μεγάλα Προπύλαια κατεδαφίσθη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίου, εἶναι ὁμοῦς ἀνάγκη νὰ κατεδαφισθῇ καὶ ἄλλο ἀκόμη τμῆμα του, ὅχι μόνον διὰ τὴν συνένωσιν τῶν δύο χώρων τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καλύτεραν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποῖαν θὰ προκαλῆ εἰς τοὺς ἐπισκέπτας ἡ ἀποκάλυψις τῆς μικρᾶς αὐλῆς τῆς μεσολαβούσης μεταξύ τῶν Μικρῶν καὶ Μεγάλων Προπυλαίων.

6) Κάλυψις πολλῶν ἐκ τῶν λάκκων τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δημιουργοῦν σύγχυσιν καὶ κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐπισκέπτην, ἀλλὰ πολλὰκις, ἐσκαμμένοι εἰς μέγα βάθος πλησίον ἀρχαίων ἐρειπίων, ἔχουν ἀπογυμνώσει τὰ θεμέλια αὐτῶν προκαλοῦντες κίνδυνον καταρρεύσεως τῶν.

Οἱ προτεινόμενοι πρὸς κάλυψιν λάκκοι εἶναι οἱ ἐξῆς: ὁ χώρος τῆς ἐσχάρας, ὁ μεταξύ τῶν Μεγάλων καὶ Μικρῶν Προπυλαίων λάκκος, ὀρισμένη ἑκτασις ἐντὸς τοῦ Τελεστηρίου, ὁ πρὸς νότον

τοῦ Τελεστηρίου μέγας λάκκος, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου φαίνονται ἐλάχιστα λαξεύματα τοῦ Περικλείου τείχους, τέλος δὲ ὁ χώρος περὶ τὴν Νοτίαν Πύλην τοῦ Ἱεροῦ ὅπου οἱ μεγάλοι λάκκοι καθιστοῦν τελείως ἀδιάβατον τὸ μέρος, οἱ δὲ ἐπισκέπται διὰ τὰ εἰσέλθοντες εἰς τὸν χώρον ἀναγκάζονται νὰ ἀναρριχθῶντες εἰς τὰ τεῖχη.

7) Ἴσπεδωσις τῆς μεγάλης πρὸ τοῦ Τελεστηρίου καὶ τῆς Φιλωνείου Στοᾶς αὐτῆς τοῦ Ἱεροῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἴσως παραστῆ ἀνάγκη κατασκευῆς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου περιβόλου ἀναλημματικοῦ τοίχου πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων. Ἐπὶ τῆς πλατείας, ἣ ὁποία κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπανεύρη διαπλατυνομένη τὴν παλαιάν της ἔκτασιν, εἶναι δυνατόν νὰ τοποθετηθῶν καλύτερον τὰ εἰς σωροὺς συγκεντρωθέντα καὶ εἰς ἐντελῶς ἀκαταλλήλους θέσεις εὐρισκόμενα πολλὰ ἐνεπίγραφα βάρθα ἀγαλμάτων, τὰ ὁποία καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦσαν τοποθετημένα εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τοῦ Ἱεροῦ.

8) Ἡ εἰς ὀλίγα μόνον περιορισμένα σημεῖα δημιουργία πρασίνου. Φύτευσις δένδρων ἐκατέρωθεν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς καὶ γενικὰ ἐκτός τοῦ χώρου τοῦ Ἱεροῦ. Μεγάλα δένδρα θὰ πρέπει ἴσως νὰ φυτευθῶν καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ λόφου ἔμπροσθεν τοῦ Μουσείου.

9) Λάξευσις ἐπὶ παρολίθου ἐπεξηγηματικῶν ἐπιγραφῶν τῶν μνημείων καὶ τοποθέτησις αὐτῶν εἰς καταλλήλους θέσεις.

10) Τέλος εἶναι ἀνάγκη προσθήκης εἰς τὸ ὑπάρχον Μοσεῖον καὶ κατὰ τὴν βόρειον αὐτοῦ πλευρὰν μιᾶς ἀκόμη αἰθούσης, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐκτίθενται τὰ πάσης φύσεως εἰρημάτια καὶ σχέδια τὰ ἀφορῶντα τὴν τοπογραφίαν τοῦ Ἱεροῦ καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν μνημείων. Ἐπίσης γύψινον πρόπλασμα ἀναπαραστάσεως ὀλοκλήρου τοῦ Ἱεροῦ καὶ σχέδια δεικνύοντα τὴν μορφήν του κατὰ τὰς διαφόρους χαρακτηριστικὰς περιόδους τῆς ἱστορίας του. Μεταξὺ τῶν ἐκθεμάτων θὰ περιλαμβάνωνται καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῶν παλαιότερων οἰκοδομημάτων, μερικὰ ἐκ τῶν ὁποίων διατηροῦν καὶ ἐγχρωμον διακόσμησιν, καθὼς καὶ ἡ πλουσιωτάτη συλλογὴ τῶν κεράμων στέγης.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ τοποθέτησιν τῶν ὑπολοίπων εὑρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν εἶναι ἀνάγκη ἐπεκτάσεως τῆς ὑπαρχούσης ἀποθήκης καὶ ἐπὶ πλέον οἰκοδομήσεως νέας αἰθούσης πρὸς τοποθέτησιν τῆς μοναδικῆς καὶ σπουδαιότητος διὰ τὴν μελέτην τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἐλευσίνος συλλογῆς ἐπιγραφῶν, διότι τὸ ὑπάρχον ὑπόστεγον, ὅπου φυλάσσονται σήμερον αἱ ἐπιγραφαί, εἶναι τελείως ἀκατάλληλον.

11) Ἄλλὰ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐξωραϊστι-

κῶν ἔργων τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Ἐλευσίνος καὶ τῆς ὄσον τὸ δυνατόν καλυτέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἀπαλλοτριωθῶν καὶ κατεδαφισθῶν ὄλαι αἱ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς σημερινῆς ὁδοῦ Νικολαΐδου ὑπάρχουσαι ἰδιωτικαὶ οἰκίαι (ΑΑ ἐπὶ τοῦ Σχεδ. 1). Μόνον διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ εἶναι δυνατόν ν' ἀποκτήσωμεν πλήρη ἄποψιν τοῦ Ἱεροῦ καὶ νὰ ἐξαρθῶν τὰ σπουδαιότατα μνημεῖα του, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξόχως σημαντικὴν θέσιν κατέχουν τὰ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ταύτης ὄρατὰ καὶ εἰς ἀρίστην κατάστασιν διατηρούμενα τεῖχη τοῦ περιβόλου.

Διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν οἰκῶν καὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦ κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς μας ἐναπομείναντος μικροῦ κτήματος (Β) ἱκανοποιοῦνται πλέον ὄλαι αἱ ἀπαιτήσεις μας διὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Ἐλευσίνος, τὰ ὄρια τοῦ ὁποίου εἰς τὸ ἐξῆς σαφῶς θὰ καθορίζωνται ὑπὸ τῶν ὁδῶν τῆς νέας πόλεως αἱ ὁποῖαι πανταχόθεν θὰ τὸν περιβάλλουν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὄχι μόνον θὰ ἐξαρθῆ ἔν τῶν σπουδαιότερων πανελληνίων ἱερῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ συγχρόνως θ' ἀποτελέσῃ τοῦτο ἔν ἀληθῆς κόσμημα καὶ πνεύμονα τῆς νέας πόλεως τῆς Ἐλευσίνος.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΤΡΑΥΛΟΣ

*

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

Κα π ν ι κ α ρ έ α

Κατὰ τὰς ἐργασίας ἀντικαταστάσεως τοῦ ξυλίνου τέμπλου τοῦ ναοῦ διὰ μαρμαρίνου, κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου καὶ συμφώνως πρὸς σχέδια τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, εὐρέθη ἐντετειχισμένον εἰς τὴν παραστάδα τοῦ βορείου τοίχου, τοῦ χωρίζοντος τὸ Ἱερὸν ἀπὸ τῆς Προθέσεως, μαρμάρινον θωράκιον ὕψους 0,79 μ. πλ. 0,50 μ. καὶ πάχους 0,08 μ. (Πίν. 52 α). Φέρει ἐντὸς τετραγώνου πλαισίου μέγαν σταυρὸν μὲ πεπλατυσμένας εἰς τὰ ἄκρα τὰς κεραίας, ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ ὁποίου δύο βλαστοὶ ἀναφυόμενοι κάμπτονται κάτωθεν τῶν ὀριζοντιῶν κεραίων σχηματίζοντες οὕτω τὸ σχῆμα τῆς λύρας.

Εἰς τὰ δύο ἄνωθεν τῶν ὀριζοντιῶν κεραίων κενὰ ὑπάρχει ἀνά εἰς ὀκτάφυλλος ρόδαξ.

Ἐκ τῶν διαστάσεων καὶ τῆς τέχνης τοῦ θωρακίου συνάγεται ὅτι τοῦτο ἀνήκεν εἰς τὸ ἀρχικὸν μαρμάρινον τέμπλον τοῦ ναοῦ (11ος αἰ. Εὐρετήριον, τ. Β' σ. 71). Τὸ θωράκιον μετεφέρθη ὑπὸ

Ἐλευσίς. ἼΑποψις ἀπὸ ἀεροπλάνου τῆς Ρωμαϊκῆς αὐλῆς

Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

Ἐλευσίς: Ἐποψίς ἀπὸ ἀεροπλάνου τῶν Μεγάλων καὶ Μικρῶν Προπυλαίων

Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

Ἐλευσίς: α-β. Ἀρχιτεκτονικά μέλη Προπυλαίων

Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

Ἐλευσίς: α-β. Ἀρχιτεκτονικά μέλη ἀνατολ. θριαμβευτικῆς ἀψίδος

Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

Ἐλευσίς: α. Ἐπιγραφή Μικρῶν Προπυλαίων, β. Ἀρχιτεκτονικά μέλη Θησαυροῦ

Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

Ἐλευσίς: α-β. Ἀρχιτεκτονικά μέλη Τελεστηρίου

I. ΤΡΑΥΛΟΣ